

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Research Paper 3/2008

Zahraničná politika Mexika voči Latinskej Amerike
(bilancia 2000-2008)

—

Září 2008

Zahraničná politika Mexika voči Latinskej Amerike (bilancia 2000-2008)

—

Ivan Kováč

Úvod

Špecifické geografické postavenie Mexika a politicko-ekonomický kontext jeho medzinárodných vzťahov ho predurčuje zastávať zvláštnu rolu v regióne Latinskej Ameriky. Po založení NAFTA v roku 1994 sa zmenila strategická pozícia Mexika na geopolitickej mape sveta. Kontext jeho zahraničnej politiky bol rozšírený o novú dimenziu a stal sa omnoho komplexnejším ako predtým. Tento strategický zlom spôsobil, že Mexiko má dve tváre – ako člen latinskoamerickej a zároveň severoamerickej (NAFTA) komunity. Politická realita sa samozrejme prejavuje aj v projekcii jeho zahraničnej politiky. Želaná pozícia lídra v Latinskej Amerike kontrastuje s ekonomickou prepojenosťou a politickým vplyvom zo strany USA, ktorý viaže krajinu na sever. Jedná sa teda o krajinu, ktorá vo svojej dualite a „dvojitej“ regionálnej príslušnosti zároveň predstavuje prepojenie či most, ktorého „najpevnější ekonomická základňa je na severe a kultúrna tradícia na juhu.“¹ Napriek tomu však historicky „nemalo Mexiko konzistentnú, integrálnu a dlhodobú“² zahraničnú politiku vo vzťahu k Latinskej Amerike.

Zahraničná politika Mexika sa v oblasti Amerík vyvíja na dvoch úrovniach, ktoré často krát kolidujú vo svojej konfigurácii, čo značne komplikuje koherentnosť jeho krokov. V súčasnej pozícii má prezident F. Calderón (2006-2012) po mandáte V. Foxa (2000-2006) minimálne dve cesty – stať sa mostom a prepojením medzi severom a juhom kontinentu alebo, v horšom prípade, upadnúť do schizofrénnej politiky bez schopnosti jasne definovať svoju pozíciu voči dôležitým hráčom regiónu. Prvý prípad môže rezultovať do posilnenia pozície Mexika v regióne, zatiaľ čo druhá alternatíva by ho automaticky diskvalifikovala z možnosti hrať relevantnú úlohu pri vedení latinskoamerickej komunity.

¹Pellicer, Olga, et al. 2004. *Las relaciones de México con el exterior. Diagnóstico y propuestas de acción*. Consejo Mexicano de Asuntos Internacionales., s. 30. Dostupné na: <<http://www.consejomexicano.org/download.php?id=1107175,258,2>>.

²González González, Guadalupe. 2007. „México en América Latina. El difícil juego del equilibrista.“ *Foreign Affairs en Español* 7, no. 4. Dostupné na: <<http://www.foreignaffairs-esp.org/20071001faenepessay070405/guadalupe-gonzalez-gonzalez/mexico-en-america-latina-el-dificil-juego-del-equilibrista.html>>.

Hlavné determinanty zahraničnej politiky Mexika

Ako už bolo načrtnuté v úvode, jedným zo základných determinantov mexickej zahraničnej politiky je jeho geografická poloha priamo v strede medzi dvoma subkontinentmi: severnou a južnou Amerikou. Z danej pozície, ktorú na mape zastáva, je preto zrejmé, že ako „stredový hráč“ musí vo svojich zahraničnopolitických aktivitách zvažovať vplyv a potenciál oboch jeho susedných celkov. Východiskovým modelom pre projekciu zahraničnej politiky Mexika v oblasti Amerík bol vždy model triangulárneho usporiadania vzťahov aktérov medzi Mexiko a severnú a južnú Ameriku. Vzťahy Mexika s aktérmi z oboch blokov predstavujú akési spojené nádoby, ktoré od seba nemožno oddeliť a chápať ich ako separátne celky. Naopak, najmä v posledných rokoch je zrejmý čoraz väčší vplyv či už jednej alebo druhej časti Ameriky na formovanie zahraničnej politiky Mexika. V tomto triangulárnom modeli preto Mexiko okrem hustej siete vzťahov do oboch smerov musí udržiavať aj rovnovážny pomer medzi vplyvmi a pôsobením z oboch strán, čo sa mu nie vždy úspešne darilo, keďže častejšie aplikovaným prístupom bolo preferovanie vzťahov s jedným blokom na úkor druhého.

Komplikovanú geopolitickú pozíciu Mexika si v kontexte kultúrno-civilizačného prístupu k medzinárodným vzťahom vo svojom diele *Stret civilizácií* všimol aj S. Huntington, ktorý ho označil za rozorvanú krajinu. Podľa neho je záujmom politických elít redefinícia identity krajiny z latinskoamerickej na severoamericкую, keďže „Mexiko sa prestalo definovať v opozícii voči USA a namiesto toho sa snaží imitovať USA a pripojiť sa k nemu v NAFTA.“³ V tejto súvislosti sú zaujímavé aj slová prof. Gonzalba z Colegia de México, ktorý tvrdí, že „na základe migračných pohybov, objemov investícií a obchodnej výmeny tvorí Mexiko časť severnej Ameriky, hoci je ťažké pripustiť to verejne.“⁴

Problematickou skutočnosťou vo vzťahu k Mexiku však nie je ani tak samotný fakt jeho geografickej pozície, ako skôr skutočnosť, že oba subkontinenty, ktoré Mexiko obklopujú, sa často v zahraničnopolitickej oblasti dostávajú do konfliktu a priameho stretu nielen z hľadiska politicko-ekonomickej orientácie ale priam základných ideologických preferencií. Komplikovanosť potom vyplýva z požiadavky priniesť koherentnú zahraničnú politiku voči oboch celkom hoci tie sú opozitne orientované a často inkompatibilné vo svojich zahraničnopolitických záujmoch. Ideologická konfigurácia a samotná politika oboch susedných regiónov preto značne komplikuje koncipovanie mexickej zahraničnej politiky.

Významným faktorom ovplyvňujúcim politické prostredie nielen na západnej pologuli ale aj v globálnom kontexte medzinárodných vzťahov sa stala zahraničná politika USA po 11. septembri 2001. Mexiko ako bezprostredný sused USA a člen NAFTA nemohlo zostať mimo dosahu a vplyvu tejto politiky. V bilaterálnych vzťahoch už nebolo možné presadzovať zmenu migračnej politiky alebo citlivé riešenie postavenia nelegálnych

³ Huntington, Samuel P. 1993. „The Clash of Civilizations.“ *Foreign Affairs*, roč. 72, č. 3, Summer 1993, s. 42.

⁴ Escalante Gonzalbo, Fernando. 2006. *Apunte sobre la campaña electoral mexicana de 2006*. Análisis, Real Instituto Elcano n. 57/2006, s. 6. Dostupné na: <http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano/Imprimir?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Elcano_es/Zonas_es/ARI+57-2006>.

imigrantov v USA, naopak, jednou z konzekvencií novej bezpečnostnej stratégie USA bola aj sprísnená politika voči Mexiku v otázke pohraničného režimu v rámci zaistenia bezpečnosti hraníc, ktorá premenila túto otázku na centrálny bod vzájomných vzťahov a vyústila až do vystavania múru na spoločnej hranici. Počas pôsobenia v kresle nestáleho člena BR OSN v období 2002-2003 muselo Mexiko riešiť dilemu podporenia alebo odmietnutia americkej vojenskej invázie do Iraku, pričom sa napokon rozhodlo pre negatívnu odpoveď, kompatibilnú s názormi veľkej väčšiny latinskoamerických štátov. Od momentu presadenia novej zahraničnopolitickej doktríny USA charakterizovanej unilaterálnou vojnou proti terorizmu sa však Mexiko permanentne dostávalo do dilemy v dôsledku na jednej strane silne rozporuplného prijatia tejto stratégie vnútri latinskoamerickej komunity, ktorej štáty ju v prevažnej miere odmietali, na druhej strane zase existovala obava z veľkých politických strát v prípade rozhodnutia nepodporiť Washington.

Popri týchto externých determinantoch existuje v oblasti zahraničnej politiky aj interný faktor v podobe silnej polarizácie a rozpoltenosti mexickej politickej scény aj verejnosti. Po víťazstve opozičného kandidáta Foxa v prezidentských voľbách v r. 2000, ktoré znamenalo historický prelom v politickom živote krajiny, a následne po zmene geopolitickej situácie vo vzťahu s USA po teroristických útokoch z 11. septembra 2001 sa otázky politiky Mexika voči USA na jednej a Latinskej Amerike na druhej strane stávali predmetom sporu ako politických strán tak aj verejnosti, ktorá sa polarizovala takmer akoby na základe geografického princípu. Najviac sa tento fakt ukázal v prezidentských voľbách roku 2006, kedy kandidát pravicovej PAN F. Calderón zvíťazil o mikroskopického 0,5% hlasov nad ľavicovým kandidátom A.M. Lópezom Obradorom (PRD), pričom geografická distribúcia hlasov takmer dokonale vyjadrovala rozpoltenosť krajiny – sever volil Calderóna, juh Mexika zase Lópezu Obradora. Následné niekoľkomesačné spory o konečné výsledky volieb medzi prívržencami oboch blokov mobilizovali aj širokú verejnosť a prehĺbili jej polarizáciu, ktorá prinajmenšom v latentnej podobe pretrváva dodnes.

Zahraničná politika V. Foxa (2000-2006)

Zahraničná politika prezidenta Foxa vychádzala zo skutočnosti, že po 70 rokoch sa na kreslo prezidenta dokázal dostať ako iný kandidát než člen strany PRI.⁵ Tento fakt prinášal so sebou veľké očakávania zahraničia nielen o novom vnútropolitickom vývoji Mexika smerom k demokratickej tranzícii ale aj predpoklady o novej role Mexika v regióne aj v celosvetovom kontexte, najmä posilnenie aktivizmu a politického líderstva Mexika v Latinskej Amerike a prehĺbenie aliancie s USA v rámci NAFTA. Prezident Fox v tomto duchu pripravil 3 základné ciele zahraničnej politiky svojej vlády:

- vytvoriť nový imidž Mexika voči zahraničiu najmä presadzovaním princípov demokracie a ľudských práv;
- posilniť strategický vzťah s USA založený na konštrukcii vlastnej bilaterálnej agendy;

⁵Od roku 1929 až do r. 2000 boli prezidentmi Mexika výlučne kandidáti PRI (Partido Revolucionario Institucional).

- posilniť prezenciu krajiny v hlavných multilaterálnych fórach, zaktivizovať zahraničnú politiku Mexika

Mexická zahraničná politika tohto obdobia sa vyvíjala v niekoľkých etapách, z ktorých snád najvýstižnejším je rozdelenie na „pred“ a „po“ 11. septembri 2001. Prepojenie na USA umožňovalo v iníciačnej fáze Foxovi klásť si odvážne ciele smerom k prehĺbeniu integrácie v NAFTA, zmluvnému vyriešeniu otázky nelegálnych imigrantov v USA, bezpečnosti hraníc či boja proti narkoobchodu. Očakávania boli podporené aj ideologickou afinitou s novým prezidentom v Bielom dome G.W. Bushom a aktivistickým prístupom, ktorý k „novej“ zahraničnej politike Mexika zaujal prvý Foxov minister zahraničných vecí J. Castañeda. Prelomom vo vzťahoch s USA aj Latinskou Amerikou však boli teroristické útoky z 11. septembra 2001 a ich politická odozva, ktorá priniesla novú politiku Bushovej administratívy, neskôr považovanú za hlavný faktor rozštiepenia v Amerikách. Absencia kompromisu v internom rozhodovacom procese v Mexiku, poznačenom rozporom medzi prezidentom a opozíciou dominovaným Kongresom spôsobila, že krajina nebola schopná adekvátne reagovať na novú situáciu a premietnuť ju do svojich vzťahov so severnou a južnou časťou kontinentu.

Politika Foxa voči regiónu Latinskej Ameriky sa dostala pod silný vplyv USA a niesla znaky submisívnosti voči Washingtonu. O vplyve USA na zahraničnú politiku Mexika počas Foxovho obdobia možno dokonca povedať, že „syndróm Washingtonu, ktorý prenasleduje od nepamäti našu zahraničnú politiku je duchom, ktorý nás ako suverénny národ limituje.“⁶ Vo vzťahoch s Kubou presadzovalo Mexiko počas obdobia vlád PRI špeciálny prístup založený na vzájomnej tolerancii a nezasahovania do vnútorných záležitostí. S nástupom Foxa a vlády PAN sa však táto stratégia zmenila a dôraz, ktorý nová vláda kladla na princípy demokracie a ľudských práv sa spolu s tlakom zo strany USA premietol do novej politiky voči Kube. Napätie sa začalo už po jeho nástupe do úradu, keď na jednej z prvých významných medzinárodných akcií, ktorou bola medzinárodná konferencia OSN o financovaní rozvoja v marci 2002 v Monterrey obmedzil vystúpenie a účasť prezidenta F. Castra a požiadal ho, aby summit opustil ešte pred jeho oficiálnym zakončením. Následné zverejnenie prepisu telefonického rozhovoru medzi Foxom a Castrom, kde ho Fox žiada, aby sa na konferencii nezdržoval príliš dlho, spôsobilo diplomatickú krízu medzi oboma krajinami, keď Kuba obviňovala Mexiko z klamstva a z podľahnutia tlaku zo strany USA, čo Foxova vláda rezolútne odmietla. Situácia viedla aj k napätiu na vnútropolitickú scénu, keďže najmä opozičná ľavicová PRD sa od podobnej politiky prezidenta voči Kube ostro dištancovala.

Konflikt s Kubou pokračoval aj o niekoľko týždňov neskôr v apríli 2002 kvôli mexickému hlasovaniu za rezolúciu Komisie OSN pre ľudské práva, ktorá kritizovala Kubu a vyzývala ju na rešpektovanie ľudských práv. Mexiko sa v tomto hlasovaní pridalo na stranu iných latinskoamerických členov Komisie – Uruguaju, Argentíny, Chile, Peru, Guatemaly a aj vďaka jeho hlasu bola rezolúcia tesne prijatá. Tento krok vyvolal ešte „väčšie napätie

a odlúčením od Castrovho režimu a určitú nedôveru iných latinskoamerických vlád ľavicovej tendencie.“⁷

V máji 2004 kríza vyvrcholila vypovedaním kubánskeho veľvyslanca z Mexika a diplomatické vzťahy až do júla 2004 úplne prestali existovať. Kuba neskôr obvinila Mexiko, že v snahe získať kreslo generálneho tajomníka Organizácie amerických štátov pre svojho ministra zahraničných vecí L.E. Derbeza vo voľbe na jar 2005 zapredala svoju zahraničnú politiku potrebám Washingtonu. Po obnovení diplomatických vzťahov tak už nikdy nedošlo k zblíženiu medzi oboma režimami alebo významnejšej kooperácii medzi vládami oboch krajín. Navyše tento konflikt spôsobil Mexiku stratu prestíže a legitimacy v komunite latinskoamerických štátov, predovšetkým medzi ľavicovými vládami južnej Ameriky, ktoré boli celkovo voči Kube priateľsky alebo prinajmenej neutrálne naladené.

Ďalšou prehrou Mexika bola voľba nového generálneho tajomníka OAS na jar roku 2005, kde proti vtedajšiemu ministrovi zahraničných vecí Derbezovi stál chilský minister vnútra J.M. Insulza. V tom období sa zároveň na každoročnej schôdzke Komisie OSN pre ľudské práva v Ženeve rozhodovalo o prijatí ďalšej rezolúcie odsudzujúcej porušovanie ľudských práv na Kube. Mexiko tak stálo pred ťažkou dilemou, či má zmierniť svoj tón voči Castrovmu režimu s cieľom získať na svoju stranu čo najviac latinskoamerických štátov, alebo či má zachovať konzistentnosť a hlasovať už po niekoľkokrát za prijatie takejto rezolúcie. Fox sa napokon rozhodol presadzovať jej prijatie, čo v konečnom dôsledku mohlo zohrať rolu aj pri hlasovaní o novom generálnom tajomníkovi. Mexiko stratilo podporu Karibiku a po úvodných nerozhodných kolách voľby sa v druhej voľbe nechalo pretlačiť silným diplomatickým tandemom Brazílie a Venezuely a kandidatúru Derbeza v beznádejnej situácii radšej stiahlo. Podľa mnohých bolo rozhodnutie súperiť s Chile o tento post jednou z najväčších strategických chýb prezidenta Foxa, keďže „spôsobilo napätie v jednom z najdôležitejších vzťahoch Mexika v regióne – vo vytvorení osi Santiago-Mexiko.“⁸

V roku 2005 na IV. Summitu Amerík v Mar del Plata vytvoril Fox spolu s Bushom silný tandem, ktorý presadzoval podpis FTAA medzi všetkými 34 krajinami hemisféry⁹. Fox ostro kritizoval 5 ľavicových vlád južnej Ameriky, ktoré túto spoluprácu odmietali - členov MERCOSURU a Venezuelu, ktorá presadzovala svoj kontraprojekt ALBA, pričom samotnú FTAA chápala ako imperialistický plán USA. Prezident navrhoval, aby sa krajiny ochotné pokračovať v rokovaní o vytvorení FTAA stretli opäť a nadviazali na toto kolo rozhovorov, ale jeho zámer stratil relevanciu, keďže myšlienka FTAA bola odložená na neurčito.

Polemika zanechala stopy na osobnom vzťahu lídrov Mexika a Argentíny, ktorí sa navzájom obviňovali zo spôsobenia stroskotania summitu. Zhoršili sa aj vzťahy s Venezuelou poznačené po summite dlhotrvajúcou diplomatickou krízou a ostrými invektívami zo strany Cháveza na margo mexickej politiky, ktorú videl ako politiku kopírujúcu líniu USA. Vzťahy ostali napäté prakticky až do ukončenia Foxovho mandátu v roku 2006, pričom ešte v máji toho roku Chávez pohrozil aj vystúpením z obchodného bloku G-3 uzatvoreného medzi

⁷Anaya Muñoz, Alejandro. 2007. „La política exterior de México durante el sexenio de Vicente Fox.“ Working Paper Universidad Iberoamericana de México, Departamento de Estudios Internacionales, s. 3. Dostupné na: <<http://www.uia.mx/web/html/actividades/sexenio/LaPoliticaExterior.pdf>>.

⁸BBC Mundo. 2006. „México: medida frente a Caracas“ 20. september 2006. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/spanish/latin_america/newsid_5362000/5362338.stm>.

⁹Free Trade Area of the Americas (Zóna voľného obchodu Amerík)

oboma krajinami a Kolumbiou, pretože „naše smerovanie nie je na sever, ale na juh“¹⁰ v jasnej narážke na proamerickú orientáciu zvyšných dvoch členov zoskupenia. Chávez dokonca neváhal intervenovať do vnútornej politiky Mexika a v prezidentských voľbách roku 2006 otvorene podporoval kandidáta ľavicovej opozície A.M. López Obradora.

Vzájomný vzťah s ďalším významným regionálnym hráčom, Brazíliou, sa dostal nielen do polohy strategickej kooperácie ale aj tichej rivality vo svetle prípadného rozšírenia BR OSN. Na iniciatívu skupiny G4, ktorú tvoria Nemecko, India, Japonsko a práve Brazília požadujúci kreslá stáleho člena BR OSN pri jej prípadnej reforme zareagovalo Mexiko svojim začlenením do skupiny *Spojení pre konsenzus*, ktorá združuje krajiny hľadajúce alternatívu, resp. oponujúce spomínaným štyrom kandidátom. Napriek tomu dokázali Mexiko a Brazília spolupracovať najmä v ekonomickej oblasti aj na medzinárodnom fóre, kde ako zástupcovia Latinskej Ameriky i skupiny rozvíjajúcich sa ekonomík G-20 sa zúčastnili od roku 2003 na viacerých summitoch G8+5, kde spoločne presadzovali záujem regiónu a ktoré sa od roku 2005 stali súčasťou každoročných summitov G8.

Stredná Amerika sa stala centrom zahraničnopolitických aktivít prezidenta Foxa voči Latinskej Amerike. Jeho iniciatíva vychádzala z predpokladu, že Mexiko na základe geografickej polohy predstavuje pre tento susediaci región prirodzeného lídra a kľúčového politického a ekonomickeho partnera. Foxovi sa podarilo zrealizovať svoje zámery v rámci programu *Plan Puebla Panamá*, ktorý sa na jeho podnet sformoval v roku 2001 ako aliancia medzi stredoamerickými krajinami a južnými resp. juhovýchodnými mexickými štátmi. Pôvodná Foxova myšlienka bola založená na potrebe využiť silný politický a ekonomický vplyv krajiny v oblasti na jeho inštitucionalizáciu do podoby kooperačného rámca. PPP pôsobí ako mechanizmus pre rozvoj integrácie a kooperácie v regióne na čo využíva spoločné fondy na financovanie rozvojových projektov v oblasti infraštruktúry či energetiky. PPP bol využívaný aj ako mechanizmus politického dialógu medzi krajinami strednej Ameriky a Mexikom v rámci každoročných stretnutí Mechanizmu pre dialóg a kooperáciu z Tuxtly. Už pri vzniku sa jeho členské štáty netajili ani tým, že ich spájajú aj spoločné ekonomicke a politické preferencie k USA, čo sa však čiastočne zmenilo v roku 2006 po oznámení plánu vybudovať múr na spoločnej americko-mexickej hranici, čo všetky štáty strednej Ameriky odsúdili.

Na druhej strane sa však aj v tejto oblasti vyskytli problémy, keďže Mexiko aj na podnet USA posilnilo ochranu svojej južnej hranice, ktorú zdieľa s Guatemalou a ktorá sa medzičasom stala centrom pašovania drog, zbraní a miestom nelegálnej emigrácie Guatemalčanov ale aj iných národností Latinskej Ameriky na ich ceste do USA. V období vlády prezidenta Foxa vzrástol počet deportácií a zadržaní na hranici až o 74%.¹¹ Napriek tejto ofenzívnej politike sa bezpečnostná situácia nezlepšila.

Silnejšie bilaterálne vzťahy udržiavalo Mexiko z regiónu južnej Ameriky najmä s Kolumbiou. Jednou z príčin bolo spoločné puto, ktoré obe krajiny viaže k USA ako aj ideologická afinita prezidentov A. Pastranu s V. Foxom. Efektívna kooperácia sa odohrávala najmä na poli výmeny skúseností a praxe z boja proti organizovanému zločinu

¹⁰BBC Mundo. 2006. „Chávez amenaza con retiro del G-3“ 8. máj 2006. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/spanish/latin_america/newsid_4752000/4752193.stm>.

¹¹New York Times. 2006. „Mexico Worries About Its Own Southern Border“ 18. jún 2006. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2006/06/18/world/americas/18mexico.html?_r=1&oref=slogin>.

a narkoobchodu, ktorý je v oboch krajinách problémom číslo jeden, ako aj z boja proti guerrillám. Mexiko bolo členom skupiny mediátorov v mierových jednaniach medzi vládou a FARC, ktoré sa v roku 2002 skončili neúspešne. Po nástupe prezidenta Á. Uribeho pokračovala táto kooperácia a Mexiko sa stalo sprostredkovateľom v jednaniach s guerrillou ELN, ktorá Foxov návrh akceptovala v roku 2004. Kolumbia sa okrem toho stala členom Mexikom zavedeného rozvojového plánu pre strenú Ameriku *Plan Puebla Panamá*.

Úspešným podujatím bolo pre Foxa hostiteľstvo III. Summitu EÚ-Latinská Amerika v Guadalajare v máji 2004. Na summite sa postavil do role hovorca krajín latinskoamerickej komunity a presadzoval myšlienky multilateralizmu v medzinárodných vzťahoch a širšej reformy OSN založenej na posilnení participácie a inklúzii rozvojových krajín do štruktúr OSN aj prostredníctvom reformy BR OSN, s čím vyjadrili súhlas všetky zúčastnené krajiny.

Zahraničná politika F. Calderóna (od r. 2006)

Východisková pozícia prezidenta F. Calderóna bola veľmi komplikovaná. Turbulentné prostredie panovalo najmä v domácej politike, keďže bezprostredne po voľbách musel nový prezident čeliť obvineniam porazeného opozičného kandidáta Lópeza Obradora, ktorý ho obvinil z ich manipulácie a sám sa prehlásil za „legitímneho prezidenta“. Po niekoľkomesačnom období neistoty však bolo volebné víťazstvo s definitívnou platnosťou prisúdené Calderónovi. Situácia nebola o nič jednoduchšia ani v zahraničnej politike, keďže jeho predchodca Fox zanechal po sebe zložité vzťahy s mnohými štátmi regiónu a „trójsky kôň“ v podobe opakujúcich sa konfliktov s ľavicovými vládami južnej Ameriky prezentoval veľkú hrozbu pre nové ambície Mexika. Heslá „zodpovedná a aktívna“¹², ktorými Calderón označil svoju plánovanú zahraničnú politiku sa stali podtitulom aj pre jeho politiku v oblasti Latinskej Ameriky. Na rozdiel od svojho predchodcu vychádzal z presvedčenia, že bez prijatia zodpovednosti a istej dávky prudenosti v zahraničnej politike nie je možné obnoviť dôstojnú rolu Mexika v regióne. Jeho odvážnym cieľom zostáva premeniť Mexiko na 4. najväčšiu ekonomiku sveta do roku 2050.

Vo vzťahu k Latinskej Amerike Calderón jasne definoval svoje ciele na tradičnom stretnutí s mexickými ambasádormi v januári 2007. Koncepcia prezidenta obsahovala najmä cieľ posilniť vzťahy so všetkými štátmi Latinskej Ameriky bez výnimky ideológie alebo politickej orientácie a stať sa mostom medzi nimi a severnou Amerikou. Nová zahraničnopolitická doktrína teda neobsahovala požiadavku po prevzatí role lídra latinskoamerickej komunity, ktorá sa zdala vysoko nereálnou, ale naopak vychádzala z aktuálnych možností a komparatívnych výhod Mexika voči iným krajinám regiónu, najmä v otázke jeho geopolitickej pozície medzi Severom a Juhom. Vláda sa zaviazala udržiavať

¹²Primer informe de gobierno. México, D.F.: Presidencia de la República, s. 370. Dostupné na: <http://www.informe.gob.mx/pdf_excel/capitulo05/5_6/M370-378.pdf>.

pozitívny vzťah so všetkými vládami „uznávajúc existenciu debaty na regionálnej úrovni ohľadom efektov globalizácie, prínosov demokracie a ciest smerom k rozvoju.“¹³

Apel po „náprave chýb“ bol jasným odkazom na efekt zahraničnej politiky jeho predchodcu v tejto oblasti. Z jeho vyjadrení vyplýval cieľ „vymedziť sa voči svojmu predchodcovi Foxovi, ktorého politika v tejto oblasti bola roztržitá a chaotická a konflikty s Kubou a Venezuelou príkladom zbytočne nepriateľskej a neúčtvej zahraničnej politiky.“¹⁴ Priamy efekt korekcie v politike Mexika sa mal preto prejavovať najmä v reaktivácii priateľských vzťahov s Kubou a Venezuelou.

Vo vzťahu s Venezuelou začal Calderón ešte pred nástupom do funkcie pracovať na tom, aby ho prezident Chávez vôbec uznal za prezidenta Mexika, keďže venezuelský líder sa netajil svojimi sympatiami k Lópezovi Obradorovi a po voľbách najprv vyhlásil, že novú vládu Calderóna neuzná¹⁵. Diplomatickou ofenzívou sa Calderónovi podarilo normalizovať styky a v septembri 2007 boli vymenovaní nový mexický veľvyslanec do Venezuely a recipročne venezuelský do Mexika. Napätie medzi krajinami však pretrváva najmä v dôsledku rozdielneho pohľadu na ekonomické otázky. Venezuela odmieta ekonomickú spoluprácu s USA a nacionalizáciou mnohých sektorov komplikuje život zahraničným investorom, zatiaľ čo Mexiko je od ekonomiky USA priam závislé. Ideologický konflikt sa prejavil aj na Svetovom ekonomickom fóre v Davose v januári roku 2007, kde Calderón prezentoval Mexiko ako vhodný cieľ zahraničných investícií pre spoločnosti, ktoré musia čeliť nepriaznivej situácii v dôsledku opatrení mnohých vlád v iných štátoch regiónu, pričom medzi nimi spomenul Venezuelu, Argentínu a Bolíviu. Vzťahy naštrbilo aj rozhodnutie Cháveza z apríla 2008 o nacionalizácii cementárskeho priemyslu v krajine, v ktorom dominantnú úlohu hrá mexická spoločnosť CEMEX.

Vo vzťahoch s Kubou začala vláda prácu na ich obnovení už od februára 2007, kedy ministerka zahraničných vecí P. Espinosová vyhlásila, že „prezident Calderón si želá nadviazať nový dialóg a politické porozumenie.“¹⁶ K uvoľneniu napätia čiastočne došlo už na jeseň 2007 a v marci 2008 došlo k obnoveniu dialógu s Kubou a k definitívnemu prelomeniu ľadov po štyroch rokoch „zmrazených“ vzťahov medzi oboma krajinami. Počas návštevy Espinosovej na Kube bola evidentná zmena politiky Mexika ohľadom ľudských práv, ktorá so sebou priniesla novú filozofiu vychádzajúcu podľa ministerky z toho, že „ľudské práva by sa mali presadzovať cestou kooperácie.“¹⁷ Nová situácia na ostrove aktuálne vedenom Raúlom Castrom dáva nádej na zmenu a Mexiko pri nej môže hrať dôležitú úlohu. Rozdielne pohľady na aplikáciu ľudských práv a vzťah s USA ustúpili cieľu Mexika obnoviť vzťahy so všetkými členmi latinskoamerickej komunity. V septembri 2008 je plánovaná recipročná návšteva kubánskeho ministra zahraničných vecí F. Péreza Roqueho do Mexika, ktorá by mala výrazne napovedať o možnom budúcom vývoji vzťahov.

¹³Secretaría de Relaciones Exteriores de México. 2007. *Primer informe de labores de la Secretaría de Relaciones Exteriores*. México, D.F., s. 82. Dostupné na: <http://www.sre.gob.mx/eventos/docs/1er_inf_lab07.pdf>.

¹⁴Cansino, César. 2007. „Más México en el mundo. *El Universal*, 18. január 2007, editorial. Dostupné na: <<http://www.eluniversal.com.mx/editoriales/36540.html>>.

¹⁵BBC Mundo. 2006. „Venezuela declara, México evalúa“ 17. september 2006. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/spanish/latin_america/newsid_5354000/5354808.stm>.

¹⁶BBC Mundo. 2007. „México y Cuba- mejor relación?“ 14. február 2007. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/spanish/latin_america/newsid_6360000/6360891.stm>.

¹⁷BBC Mundo. 2008. „Cuba y México miran al futuro“ 15. marec 2008. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/spanish/latin_america/newsid_7297000/7297908.stm>.

Región Strednej Ameriky hrá v zahraničnej politike prezidenta Calderóna, podobne ako tomu bolo u jeho predchodcu Foxa, veľmi dôležitú úlohu. Calderón nadviazal na dedičstvo svojho predchodcu a jednoznačne deklaroval, že „je čas priblížiť sa viac našim bratským krajinám Latinskej Ameriky a osobitne Strednej Ameriky.“¹⁸ V júni 2008 na výročnom zasadnutí vo Villahermose sa projekt PPP premenoval na *Proyecto Mesoamérica* s jednoznačným cieľom dať impulz regionálnej integrácii v Strednej Amerike. Hlavnými témami kooperácie, ktoré Mexiko presadzuje, sú okrem rozvoja cestnej infraštruktúry či elektrifikácie a informatizácie krajín aj environmentálne projekty Calderónovej „zelenej“ agendy zamerané na alternatívne zdroje energie, resp. biopalivá a opatrenia proti klimatickým zmenám.

Špecifickým cieľom zahraničnej politiky Mexika sa stali krajiny južnej Ameriky a osobitne Mercosuru. Vzťahy s týmito krajinami utrpeli ujmy za vlády prezidenta Foxa. Ten síce ešte v roku 2004 presadzoval vstup Mexika do Mercosuru dokonca v pozícii riadneho člena, avšak aj kvôli existujúcim rozporom ohľadom podpisu FTAA sa vzájomné vzťahy od roku 2005 oslabovali. Napriek tomu ich ekonomický objem bol vysoký aj vďaka bilaterálnym zmluvám o voľnom obchode medzi Mexikom a jednotlivými členmi Mercosuru podpísanými počas prvých rokov vlády Foxa.

Vo svojej zahraničnej politike nový prezident Calderón pripisuje týmto krajinám veľký význam a kladie silný dôraz na nadviazanie strategickej politicko-ekonomickej aliancie najmä s Argentínou, Brazíliou a Chile (ABC krajiny). Vo vzťahu s Brazíliou ustúpilo latentné súperenie o pozíciu lídra v Latinskej Amerike strategickej spolupráci medzi oboma krajinami, ktorá bola v ekonomickom smere vyjadrená aj kooperáciou medzi štátnymi ropnými spoločnosťami PEMEX a PETROBRAS či strategickou alianciou na medzinárodných politických a ekonomických fórach (stretnutia G8, rokovania WTO). Počas posledných stretnutí s prezidentmi krajín Mercosuru sa hlavnými témami debaty stali možnosti Mexika bližšie s nimi spolupracovať a tvoriť aktívnu súčasť integračného procesu, ktorý by zahŕňal celú Latinskú Ameriku. Okrem toho bol podpísaný aj Dohovor o strategickej asociácii s Chile medzi Calderónom a prezidentkou Bacheletovou. Pokračovala aj intenzívna spolupráca s Kolumbiou, ktorá sa okrem toho stala v apríli 2007 členom Mexikom zavedeného rozvojového plánu pre strednú Ameriku *Plan Puebla Panamá*.

Záver

Pozícia Mexika v regióne Latinskej Ameriky vychádza z jeho geografického a geopolitického umiestnenia. Z historického hľadiska platí, že „duálna geopolitická pozícia Mexika ako severu Latinskej Ameriky a juhu Severnej Ameriky znamená ťažkosť nájsť si svoje miesto v latinskoamerickej hre a integrovať víziu spojovateľa obidvoch strán trojuholníka.“¹⁹

Zahraničná politika Mexika voči Latinskej Amerike prešla v sledovanom období mnohými zmenami. Za šesť rokov vlády prezidenta Foxa sa skomplikovali vzťahy Mexika so severom i juhom kontinentu. Celkové regionálne vzťahy boli „intenzívne v debate, ale slabé v skutkoch.“²⁰ V bilaterálnom vzťahu s USA utrpelo Mexiko niekoľko prehíer a externým faktorom boli aj udalosti z 11. septembra 2001, ktoré úplne odvedli pozornosť Washingtonu od regiónu aj od Mexika samotného.

Vo vzťahu k Latinskej Amerike bolo badať známky vedľajšieho efektu vzťahov s USA. Konflikt s Kubou a zlyhanie v boji s Chile o post generálneho tajomníka OAS viedli k oslabeniu pozície Mexika v regióne. Zvýšené napätie vo vzťahoch s ľavicovými režimami Venezuely či Argentíny spôsobilo stratu prestíže krajiny. „Z týchto zbytočných frikcií nezískalo Mexiko žiaden benefit, ani len uznanie a podporu USA, ktorú hľadala Foxova vláda.“²¹ Naopak, neschopnosť citlivo pristupovať k ideologicky odlišne orientovaným vládam tzv. novej ľavice najmä z Andskej oblasti značne narušila kredibilitu krajiny v regióne.

Základnými faktormi, ktoré oslabovali pozíciu Mexika boli absencia bilaterálneho dialógu a strategických spojencov na tejto úrovni a strata ekonomickej dominancie vo vzťahoch s krajinami regiónu v dôsledku čoraz väčšej orientácie na ekonomiku USA. Situáciu skomplikovala aj prehlbujúca sa ideologická diferenciácia a fragmentácia vnútri regiónu so silným centrom nestability v Andskej oblasti. Poprednú pozíciu si Mexiko dlhodobo udržiavalo len v Strednej Amerike, vďaka silnému ekonomickému prepojeniu.

Celkový prístup Foxovho nástupcu, prezidenta Calderóna, k regiónu Latinskej Ameriky je charakteristický väčšou expertízou. V strategickej koncepcii vlády v prístupe k regiónu sú prítomné tak všeobecné strategické línie ako aj špecifické stratégie voči subregiónom, čo možno považovať za odpoveď na existujúcu fragmentáciu regiónu Latinskej Ameriky.²² V prvom roku a pol Calderónovej vlády prebiehal proces hľadania dôvery u všetkých partnerov v regióne. Jeho výsledkom, okrem normalizácie vzťahov s Venezuelou, bolo

¹⁹González González, Guadalupe. 2007. „México en América Latina. El difícil juego del equilibrista.“ *Foreign Affairs en Español* 7, no. 4. Dostupné na: <<http://www.foreignaffairs-esp.org/20071001faenespessay070405/guadalupe-gonzalez-gonzalez/mexico-en-america-latina-el-difícil-juego-del-equilibrista.html>>.

²⁰Pellicer, Olga, et al. 2004. *Las relaciones de México con el exterior. Diagnóstico y propuestas de acción*. Consejo Mexicano de Asuntos Internacionales., s. 26. Dostupné na: <http://www.consejomexicano.org/download.php?id=1107175_258_2>.

²¹Soriano, Juan Pablo. 2007. „Brasil en la política exterior de México: la búsqueda de una relación más dinámica.“ Análisis Real Instituto Elcano n.94/2007, s. 2. Dostupné na: <http://www.realinstitutoelcano.org/analisis/ARI2007/ARI94-2007_Soriano_Brasil_Mexico.pdf>.

²²Secretaría de Relaciones Exteriores de México. 2007. *Primer informe de labores de la Secretaría de Relaciones Exteriores*. México, D.F., s. 82-132. Dostupné na: <http://www.sre.gob.mx/eventos/docs/1er_inf_lab07.pdf>.

prekonanie napätia s vládami Kuby, Chile a Argentíny. Tento stav vytvára dobrý priestor pre budovanie silnej pozície Mexika v regióne v ďalších rokoch.

Pre úspešnú politiku Mexika je nevyhnutné získať si dôveru všetkých relevantných členov komunity, čo sa po obnovení vzťahov s Venezuelou a Kubou čiastočne podarilo. Druhým dôležitým aspektom bude jasne sa definovať a vymedziť voči politike Washingtonu k regiónu. USA totiž dlhodobo pôsobia ako rozdeľujúci faktor a prepojenie Mexika s USA je používané antiamerickými režimami Latinskej Ameriky ako argument proti vplyvu Mexika v regióne. Zlyhanie vlády Foxa spočívalo najmä v sledovaní americkej politiky voči regiónu, čo viedlo nielen k strate autonómnosti zahraničnej politiky, ale aj k vážnym chybám v prístupe k niektorým štátom.

Základnými úlohami pre Mexiko sa stávajú konštruktívne pôsobenie voči všetkým krajinám regiónu a posilnenie vzájomných politických a ekonomických vzťahov s kľúčovými hráčmi najmä z južnej Ameriky, čo sa čiastočne podarilo podpisom dohôd o strategickom partnerstve s tzv. ABC krajinami. Ďalšou výzvou pre Mexiko bude zvýšiť aktivitu v oblasti celoregionálnej integrácie, ktorá sa momentálne obmedzuje na separátne bloky krajín strednej resp. južnej Ameriky. Pre zachovanie silnej pozície Mexika je totiž nevyhnutná jeho priama a bezprostredná angažovanosť vo všetkých relevantných integračných projektoch kontinentu, čo pri ich značne nevyváženej koncentrácii výlučne v južnej Amerike môže predstavovať hrozbu nepriamej exklúzie Mexika. Okrem toho je nevyhnutné vytvoriť balans medzi záujmami severu a juhu kontinentu, ktoré sa pretínajú v Mexiku a sformovať koherentnú zahraničnú politiku voči oboj pólom. Šance Mexika na obnovenie silnej pozície v regióne sú veľké, ale závisia od schopnosti absorbovať rozpoltenosť pozície krajiny a zvoliť si cestu spájania severu a juhu.

O autorovi

Ivan Kováč

študent magisterského štúdia v odbore medzinárodné vzťahy a diplomacia na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici. Člen Amerického programu Výskumného centra AMO od apríla 2008. Externý spolupracovník Kabinetu Iberoamerických štúdií na Filozofickej fakulte UHK v Hradci Králové. Vo svojich prácach sa zaoberá politickým vývojom v regióne Latinskej Ameriky s dôrazom na Mexiko a štáty Andskej oblasti.

Asociace pro mezinárodní otázky

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) je nevládní organizace založená za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodnímu dění. Díky svým aktivitám a již více než desetileté historii je AMO vnímána jako přední nezávislý zahraničněpolitický think-tank v České republice.

K dosažení svých cílů Asociace:

- formuluje a vydává studie a analýzy;
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse;
- organizuje vzdělávací projekty;
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média;
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů;
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností;
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí.

Výzkumné centrum

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky bylo založeno v říjnu 2003 jako jeden z hlavních pilířů činnosti Asociace zaměřený na výzkum, analýzu a popularizaci výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky.

Náplní činnosti Centra je přispívat k identifikaci a analýze problémů důležitých pro zahraniční politiku České republiky a její postavení v současném světě. Centrum poskytuje nezávislé analýzy, vytváří prostor pro odbornou i veřejnou diskusi o problémech mezinárodní politiky a navrhuje jejich možná řešení. Činnost Centra lze rozdělit do dvou základních, vzájemně provázaných oblastí: výzkumu a expertní analýzy na straně jedné a prostředkování politického a odborného dialogu na straně druhé.